

УДК 385.81

**ПАРТЫЗАНСКІ РУХ У ПЕРЫЯД ВЫЗВАЛЕННЯ БЕЛАРУСІ.
«РЭЙКАВАЯ ВАЙНА»**

Кірэеў Д. Г.

Навуковы кіраўнік Савік С. А.

Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт

Партызанскі рух падчас Вялікай Айчыннай вайны з'яўляецца найвялікшым прыкладам мужнасці і гераізму беларускага народа. Ён меў вырашальнае значэнне ў перыяд вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх акупантаў, унес вялікі ўклад у поспех Курскай бітвы і аперацыі «Баграціён».

Да восені 1943 года на тэрыторыі БССР партызанская барацьба ішла поўным ходам. Гэтаму садзейнічалі мерапрыемствы савецкай ўрады, праведзеныя ў 1942 годзе. Так для каардынацыі партызанскай дзейнасці 30 мая 1942 года быў створаны Цэнтральны штаб партызанскага руху пры стаўцы Вярхоўнага Галоўнакамандавання. 9 верасня 1942 года быў створаны Беларускі штаб партызанскага руху (БШПД). Са стварэннем БШПД Паўночна-Заходняя група ЦК КП(б)Б была скасаваная. У аперацыйным дачыненні БШПД падпарадкоўвалася ЦШПД, што дазваляла забяспечыць адзінства іх аперацыйнай працы, не пазбаўляючы пэўнай самастойнасці [1].

Немалаважным фактарам у падрыхтоўцы дыверсійнай дзейнасці беларускіх партызан было тое, што з лютага па верасень у «Суражскую браму» было перапраўлена 40 партызанскіх атрадаў і эвакуавана з акупаванай часткі БССР 200 тыс. чалавек. Акрамя таго, было перапраўлена

102 арганізатарскія групы, 62 дыверсійныя групы. За гэты ж час партызанам было перапраўлена 11 500 вінтовак, 6 000 аўтаматаў, 1 000 куляметаў, 500 процітанкавых стрэльбаў. У чэрвені 1943 года Цэнтральны Камітэт КП(б) Беларусі прыняў пастанову «аб разбурэнні чыгуначных камунікацый праціўніка метадам рэйкавай вайны». У дадзеным дакуменце разглядаўся план дыверсійных аперацый па знішчэнні адначасовым масавым ударам шляхоў чыгуначнага забеспячэння з мэтай парушэння паставак узбраення, тэхнікі, боепрыпасаў для нямецкіх войскаў. Дадзеная аперацыя атрымала назву «рэйкавая вайна» і павінна была суправаджацца падрывамі чыгуначных мастоў, крушэннямі цягнікоў, разбурэннямі станцыйных збудаванняў.

Яна праходзіла ў тры этапы. Першы этап рэйкавай вайны доўжыўся з 3 жніўня 1943 па 15 верасня 1943. Яго асноўнай мэтай з'яўляўся зрыў забеспячэння нямецкіх войскаў напярэдадні пачатку Курскай бітвы, якая пачалася 5 ліпеня 1943 года і па сваіх маштабах, задзейнічаных сілах і сродках з'яўляецца адным з ключавых бітваў Вялікай Айчыннай вайны. У ноч на 3 жніўня 1943 года, прыкладна 74 тысячы партызан нанеслі магутны ўдар па камунікацыях ворага падчас контрнаступлення савецкіх войскаў пад Курскам. За першую ноч аперацыі было ўзарвана 42 тысячы рэк. Дыверсійныя дзеянні праводзіліся ў тылавых раёнах груп армій «Цэнтр» і «Поўнач». Нямецкае камандаванне не магло арганізаваць эфектыўнае супрацьдзеянне партызанам на працягу некаторага часу. У выніку паспяхова праведзенага першага этапу аперацыі беларускімі партызанамі было падарвана 215 тысяч рэк, 836 эшалонаў і 3 бронецягніка. Самыя вялікія разбурэнні былі на ўчастках Полацк-Маладзечна, Менск-Бабруйск, Лунінец-Калінкавічы і Магілёў-Жлобін. Пастаўкі праціўніка да восені 1943 года скараціліся на 40 адсоткаў, магістралі Полацк-Дзвінск, Магілёў-Крычаў, Магілёў-Жлобін не працавалі

ўвесь жнівень. Для аднаўлення чыгуначных шляхоў нямецкія войскі былі вымушаныя ператварыць двухшляховых ўчасткі ў аднопутныя, зварыць падарваныя рэйкі, разабраць асобныя ўчасткі, даставіць з краін Еўропы рэйкі, што адсутнічаюць. Гэта ускладніла стратэгічныя перавозкі. Нямецкае камандаванне было вымушана выкарыстоўваць для падвозу рэк 5 000 платформаў і сотні лакаматываў, прыцягнуць да аховы чыгунак дадатковыя сілы [2].

Асабліва вызначыўся падчас правядзення дадзенага этапу аперацыі Федар Крыловіч з партызанскага атрада «Храбрацы». Каб атрымаць доступ да эшалона, які прыбываў на станцыю ў ноч на 30 ліпеня 1943 года, падпольшчык пашкодзіў электраправодку ўваходнага святлафора, а калі яго выклікалі для рамонтнага святлафора, усталяваў дзве магнітныя міны на цыстэрнах у пачатку і канцы чыгуначнага саставу ворага. У выніку выбуху і пажару, які ўзнік пасля яго, былі знішчаныя адразу чатыры вайсковыя эшалоны з боепрыпасамі і тэхнікай: згарэлі 63 вагоны са снарадамі, авіябомбамі, танкамі «Тыгр» і «Пантэра», 23 платформы з бензінам, 8 цыстэрнаў з аўтамаслам, 15 вагонаў харчавання, 5 паравозаў, кран для падачы вугалю, вугальны склад, станцыйныя збудаванні. Загінула каля 50 фашысцкіх салдат. На працягу 10 гадзін над горадам бушавала полымя. Спалохаўшыся выбухаў, разбеглася і ахова размешчанага паблізу лагера ваеннапалонных, а зняволеныя сышлі ў лес да партызанаў. За паспяховае правядзенне гэтай аперацыі Федар Крыловіч быў узнагароджаны ордэнам Леніна пасля вайны, у 1949 годзе.

У пачатку верасня 1943 г. начальнік Цэнтральнага штаба партызанскага руху (ЦШПД) пры стаўцы Вярхоўнага Галоўнакамандавання зацвердзіў План аперацыі па знішчэнні чыгуначных шляхоў праціўніка. Другая стадыя аперацыі атрымала назву «Канцэрт» і была адзначана пачаткам вызвалення Беларусі. Праводзілася з 19 верасня

па канец кастрычніка 1943 года. Супала з восеньскім надыходам Чырвонай Арміі. На тэрыторыі Беларусі ў аперацыі ўдзельнічала каля 92 тыс. партызан. Кожнае партызанскае фарміраванне атрымала канкрэтную баявую задачу, якая ўключала падрыхту рэек, арганізацыю крушэнняў воінскіх эшалонаў праціўніка, разбурэнне дарожных збудаванняў, вывад з ладу сродкаў сувязі, сістэмы водазабеспячэння і т.д. былі распрацаваны дэталевыя планы баявых дзеянняў і наладжана масавае навучанне партызан вытворчасці падрыхтоўных работ. Мэта аперацыі – масавым вывадам з ладу вялікіх участкаў чыгунак у тылу усходняга фронту нямецка-фашысцкіх войскаў ускладніць аператыўныя перавозкі войскаў, баявой тэхнікі і іншых матэрыяльных сродкаў ворага. З'яўляючыся працягам аперацыі «Рэйкавая вайна», аперацыя «Канцэрт» праводзілася пад кіраўніцтвам ЦШПР і была цесна звязана з маючым адбыцца надыходам савецкіх войскаў на смаленскай і гомельскай напрамках і ў ходзе бітвы за Дняпро. Цэнтральны штаб партызанскага руху меркаваў закінуць Беларускай партызанам 120 т выбухоўкі. З прычыны рэзкага пагаршэння метэаўмоў да пачатку аперацыі ўдалося перакінуць партызанам толькі каля паловы запланаванай колькасці грузаў, таму было вырашана масавыя дыверсіі пачаць 25 верасня. Аднак частка атрадаў, ужо якія выйшлі на зыходныя рубяжы, не магла ўлічыць змены тэрмінаў аперацыі і ў ноч на 19 верасня, калі Чырвоная Армія, вызваляючы Арлоўскую, Смаленскую вобласці і левабярэжную Украіну, падыходзіла да Дняпра, прыступіла да яе ажыццяўлення. Партызаны Беларусі ў ноч на 19 верасня падарвалі 19 903 рэйкі. Асноўная маса партызанскіх злучэнняў пачала баявыя дзеянні ў ноч на 25 верасня. Разграміўшы ахову праціўніка і авалодаўшы чыгуначнымі перагонамі, яны прыступілі да масавага разбурэння і мініравання чыгуначнага палатна. На тэрыторыі Беларусі ў гэтую ноч было падарвана яшчэ 15 809 рэек. Дыверсіі на чыгунках

працягваліся і ў кастрычніку. На гэтым аперацыя «канцэрт» была фактычна спыненая праз адсутнасць паставак выбуховых рэчываў. Нягледзячы на тое, што задачы аперацыі не былі цалкам выкананы, яе вынікі апынуліся значныя [3].

Вярнуцца да практыкі рэйкавай вайны вырашылі летам 1944 года. У чэрвені планавалася адна з найбуйнейшых ваенных аперацый за ўсю гісторыю чалавецтва – «Баграціён». Напярэдадні пачатку трэцяга этапу партызанскім злучэнням нашай краіны быў накіраваны ліст ад сакратара ЦК КП(б)Б, у якім паведамлялася, што праціўнік, выкарыстоўваючы зацішша на савецка-германскім фронце, узмацніў перавозкі жывой сілы, тэхнікі па чыгунках. З мэтай зрыву варожых перавозак была пастаўлена задача ўсімі сіламі правесці масавае разбурэнне рэк метадам рэйкавай вайны. Да падрыхтоўкі аперацыі неабходна было прыступаць неадкладна, захоўваючы яе ў найстрогай таямніцы. Прадугледжвалася наносіць бесперапынныя ўдары, дамагаючыся поўнага зрыву перавозак праціўніка. У ноч з 19 на 20 чэрвеня партызаны перайшлі да актыўных дзеянняў. Па дадзеных германскага камандавання, байцы савецкіх партызанскіх атрадаў у адну ноч сінхронна вырабілі звыш 10 тыс. выбухаў камунікацый праціўніка. Аперацыя працягвалася да поўнага вызвалення Беларусі. Упершыню ў гісторыі вайны партызанамі была праведзена аперацыя такога маштабу і з такімі вынікамі ў цесным аператыўна-тактычным узаемадзеянні з рэгулярным войскам. Бліскуча праведзеная аперацыя мела важнае аператыўна-стратэгічнае значэнне, па сваіх маштабах яна ўвайшла ў летапіс Вялікай Айчыннай вайны як абсалютна новая з'ява ў гісторыі войнаў і партызанскага руху. У ходзе аперацыі савецкая армія нанесла найбуйнейшае паражэнне нямецкай арміі за ўсю ваенную гісторыю Германіі, разграміўшы групу армій «Цэнтр» Вермахта. Партызаны падарвалі 61 тысячу рэк, восем чыгуначных мастоў, 5 700 метраў

правадной сувязі, пусцілі пад адхон больш за 150 варожых эшалонаў, знішчылі больш за 15 тысяч і ўзялі ў палон 27,5 тысячы нямецкіх салдат і афіцэраў, што цалкам вывела з ладу найважнейшыя чыгуначныя лініі, часткова былі паралізаваныя варожыя перавозкі амаль па ўсёй тэрыторыі Беларусі. Скаардынаваныя ўдары партызан па чыгуначных камунікацыях праціўніка метадам «рэйкавай вайны» мелі аператыўна-стратэгічнае значэнне падчас наступлення Чырвонай Арміі.

Такім чынам «рэйкавая вайна» з'яўляецца найбуйнейшай аперацыяй беларускіх партызан. Яна аказала вялікі ўплыў на зыход мноства бітваў. Дадзеная аперацыя дазволіла істотна ўскладніць пастаўкі тэхнікі, узбраення, харчавання, рэчавай маемасці. У такіх умовах баявыя дзеянні гітлераўскіх войскаў былі ускладнены, што дазволіла Чырвонай Арміі наносіць ім мноства паражэнняў.

Літаратура

1. «Рельсовая война». Операция «Концерт». Герои-партизаны [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://studfile.net/preview/6744826/page:7/>. – Дата доступа: 25.04.2022.

2. Партизанское движение на территории Белоруссии во время Великой Отечественной войны [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Партизанское_движение_в_Белоруссии_во_время_Великой_Отечественной_войны. – Дата доступа: 25.04.2022.

3. Партизанская операция «Концерт» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://mil.ru/winner_may/history/more.htm?id=11840672@cmsArticle. – Дата доступа: 25.04.2022.